

ԱՐԵՎԱԿԱՆ ԱՆԴԻ ՊԱՐ

ՕՐԱԳԻՐ ՏԱՄՅՈՐԵԱՅ

Կը հրատարակուի Ամսայն 10ին 20ին եւ վերգին։
Տարեկան գինն է 100 դանեկան ԿԱՆԴԻՒՆ։
Վեցամետայ 60 Պատրագուիլ, Պօլիս Զենթիրի խանք Վարի
Ռազար կրնայ սուրբագրուիլ, Պօլիս Զենթիրի խանք Վարի
յարկը թ. 12 Խմբագրի սենեակը։
Սուրբագրուիլ ամսայ ամսու 1են կակը։

Երկրարդ լրացնին ամբողջ 18 թիւը ուզողը 50 դանեկան
պիտի վեարք։
Անձնական շամար մը նամար ըլլալու ծանուցմանց նա-
մանառաքար սակարեկարիւն կրլայ։
Ու եւ իցն նամակ եւ գրութիւնք Խմբագրին պիտի ուզ-
ուրք։

Ա. Օ. Գ. Ե Յ Ի Ն

ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ԽՆԴՐՈՅՆ ՀՈՒՅՈՒՄԸ

Խնչպէս ամենեցունց յայտնի է թէ վէճի
տակ ինկած ու սաստկացած կրօնական ինդրոց
մէջ Ս. Հջմիածնայ Մայր Եմուսին դիմեն,
ու անկէ լուծումն և վճիռ ընդունիլը, լուսա-
ւորչական կրօնքին նկատմամբ՝ առաջին պար-
տաւորութիւններնէս մէկն է քանզի հոն է ձա-
յոց լոնց հանրապէս Հոգելոր գլուխն ու դատաս-
տարանաց կեղրոնք, որ ինչպէս ուրիշ անդամներ
ալ ըսած եմք։ Ասոնց ասանկ ըլլալուն ոչ ոք
ձայ մը կրնայ ուրանալ, և ոչ յիշեալ պարուա-
ւորութենէ զլանալ, վասն զի այս ճանաչումն
ու ընդունելութիւնը ոչ թէ միայն մենք կրօնա-
կանապէս, այլ և Որուսաց, Տաճկաց, և բոլոր
Եւրոպից Տերութիւններն ու Ազգերը քաղա-
քականապէս ասանկ կը ճանչնան, կը խոստովա-
նին և կը յարգեն։

Արդ՝ այս մասին առջենիս ըստ բաւականի
խօսելու պարագաներ ունենալով, այս անդամ
միայն սիրելի Եղբայնոց, սա յուզուած Երու-
սաղէմի խնդրոյն լուծման ու վճռոյն բերկրա-
ռիթ լուրը կը հաղորդեմք։

Քերկրասիթ կ'ըսեմք, որովհետեւ տասն ա-
միսէ ՚ի վեր յիշեալ խնդիրը անլուծմանելի մնա-
լուն, Եղբը քանի մը անդամ երկիւղալց լիճե-
րուն մէջ ձգեց ու հանեց, և ՚ի վախճանի Եղ-
բին առջեւ այնպիսի ահարկու վիճ մը բայցաւ,
որ եթէ լուծումը ուշանար, անտարակոյս Եղ-
բին մէկ մասը սոսկալի կերպիւ այն վիճին մէջ
պիտի գլուղուէլ, որով ընդհանուր Եղբը առջեւ
կրած վնասներէն կրկնապատիկ վնասներու, և
անոնցմանը յարդ ստացած ցաւերէն եւելցաւե-

րու պիտի հանդիպէր։

— Ո՞ն է լուծումը —

Ա հափառ Արբազան Եպիսկոպոսապետ և
ամենայն Հայոց Ապօղուղիկոսէն՝ այս օրերս ե-
կած Հայրապետական ԿԱՆԴԻ ՆԵՐԸ։

— Ի՞նչ կը պարունակէ մէջը —

Կախ Քրիստոնէական կատարեալ Աէր և
Խազաղութիւն, որն որ Քրիստոնէական առա-
ջին պարտքերնիս ըլլալը կրկին և կրկին կը յիշե-
ցընէ Արբազան Հայրապետը։

Երկրորդ՝ Երուսաղէմի խնդրոյն վրայօք Եղ-
բին մէջ յառաջ եկած ողբալի երկպառակու-
թեանց վրայ իր Արբազութեան սաստիկ ցաւը
յայտնելուն հետ՝ Երուսաղէմի Պատրիարքի
ընտրութեան դեռ. չի կատարուելուն վրայ ար-
գար գանգատներ կընէ։ « Յոյժ յոյժ ցաւիմք
՚ի հոգիս, (կ'ըսէ Ս. Հայրապետանիս), զի ցայսօր
ժամանակի չէ ոք յաջորդեալ յլթոռ նորա ՚ի
միաբանից տեղըն »։ Երրորդ՝ Երուսաղէմի
Պատրիարքը դուրսէն չի կրնար ըլլալուն՝ մեր
ցարդ ոչինչ համարած բարեյիշատակ Հաննէ-
պատմագիրը վկայ կոչելով, և այս մասին անոր
աւանդած տեղեկութիւնները Եւր Հոգելորա-
կան բարձր իշխանութեամբը վաւերացնելով,
անոր մէջ գտնուած երեք տուն նողփքի կամոնը
վերատին կը հաստատէ ըսելով։ « Եւ երրու օ-
րէնք յաւիտենական (կանոններու համար կըսէ)
համատատեմք վերստին զայտոսիկ երիս յօդուածս
հաստատելս »։ Ասկէ վերջը յիշել նողփքները ՚ի
մէջ բերելով ինքն ալ կը նողվէ, (Պալուխն Հայս-
տանեայց Եկեղեցւոյ) այս նողվքները ընդունող-
քըն կամ ընդունել տալու պատճառ եղաղներն, և
կամ զնանք քակելու, լուծելու յանդգնելով՝ Ե-
րուսաղէմի Պատրիարքը դուրսէն ալ կ'ըլլայ կամ
պիտի ըլլայ ըսողներն։ « Ուստի և (կ'ըսէ լուսա-

Համայն Ազգիս Հայոց . . . ի՞նչ . . . գեղեցիկ . . . քաղցր . . . — Ո՞չ ուր եմ ես . . . այս , ամենագեղեցիկ տեսիլ , և ամենաքաղցր քուն , բայց ի՞նչ օգուտ որ արթնայ , և զառնք տեսութենէս կորսնցունելով խորին տըրտմութեան մը մէջ ընկղուցայ :

Ուստի երանի՛ թէ քիչ ժամանակէն՝ ըրածնկարագրութեանցս համեմատ բարութիւնները , իրազէն կենդանի աջօք տեսնելու բարերաշդութիւնն ունենայինք : Երանի՛ և դարձեալ երանի այն ժամերուն :

— Յաջորդ թերթով Ա եհափառ Սրբազնասուրբ Կաթողիկոսէն եկած վերսիշեալ ԿՈՒԴԱԿԻ ամբողջ պիտի հրատարակեմք , ՚ի տեղեկութիւն չի տեսնող , չի լսող ու չի կարգացող Համազգեացս . . .

Հետեւեալ երկու Յօդուածը քանի մը բարեսէր անձինք՝ նամակաւ մը մեղք ուղարկած են Օրոպելոյս միջոցաւ հրատարակուելու :

« Երդոյ Խմբագիր Երևելեան Դար ազգաւէր օրադրոյ :

« Յօդուածնիս՝ զոր նամակնուս միջոցաւ խօրհած եմք , կը խնդրեմք որ շնորհիւ ձեր՝ տեղի ունենայ օրադրելուդ մէջ » .

* * *

ՅՈՂՈՒԱԾ Ա.

« Վաղքէն բազում է տեսանել ախտացեալս հոգեւոր կուրութեամբ , որք արտաքոյ ճանապարհն իրկութե վտանգին ՚ի գնացս , բայց ոչ կարդան առ ծխարիտ բժիշք , աղաղակելով թէ Յունակութիւնի առաջացնական միանալու ժամանակ : (Կուկասու ԺԲ . 35 ,) և աշխարհին շնչառեն » .

« Սեպտեմբեր 7 թուով Ա արդ և Փառ Հանդիսին մէկ Յաւելուածը կարդալով սաստիկ տրումեցանք , իր քրիստոնէական սկզբանցը հակառակ ունեցած ոգույն համար , զի զոտքետա ՚ի կորուստ առաջնորդելու շաւիլ մըն ալ ատեղած է . Եւ երբ անոր խօսքերը գուշակեցուցին թէ հեղինակը Քահանաց մըն է , առաւել ՚ի հոգի և ՚ի մարմին թափեցանք , թէ ալէտե սափառած (ըստ Դաւթեայ և նախանձ տան քո եկեր զիս) համառօտ գրով մը ՚ի խրատ կոչել զայն , այլ երբ յիշեցինք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Երանել Սասուածարան Հայրապետներնէս մէկուն պատուելթէ Ելսարհականքը չունին իշխանութիւն :

Դատելոյ զԱղերս Եկեղեցւոյ , օրինակ բերելով Ազա անուն մէկը , որն որ Տապանակ ուխտին շոկելու համար ձեռք կ'երկնցնէ , անդէն և անդ կը մեռնի , — և ձգեաց Ողազձեւն իւր ՚ի տապանակն Աստուծոյ ունել զնա , և կալաւ զնա , զի թիւրեաց զնա զուարակն յունելոյ անտի զնա : Եւ բարկացաւ Տէր Ոզա , և եհար զնա անդ Աստուծած վասն յանդգնութեանն և մեռաւ անդէն առ Տապանակին . (Երկ . Թագ . Զ . 6 — 7), Դարձեալ կ'ըսէ նոյն Ա . Հայրապետը , — ըլլայ որ աշխարհիկ ոք զնոյն յանդգնութիւնը գործելու յանդգնի , զի Աստուծած իրեն ընտրածները նաքը կարող է ուղելու , անկէ աստիճանաւոր պաշտօնէիցը ձեռօք :

” Ուստի եթէ Յաւելուածին բուն Հեղեանակը ՚ի Աղերաց է՝ զգուշութեամբ , և եթէ աշխարհիկ յեղբարց է՝ սկզբարար կը հարցընեմք թէ ուրիշ առած է Եկեղեցւոյ և Վազին հարազատ Մնդամ մը ՇՈՒՆ կոչելու կամ նմանցը նելու վարդապետութիւնը , երբ Կաթողիկէ (Քաթոլիկ) Սուրբ Եկեղեցւոյ Հիմնադիրն Յիսուս Քրիստոս — Յիմար և Մորու — անգամ կոչելը սաստիկ արգիլած է : (Մատթ . Լ . 22) — Ղակերտելու յանձնառու եղած ատենախնն բոլոր Ս . Գրոց և ամենայն Սրբազն Հարց Ըւանդութեանց և կանոնաց հնագանդ և հետեւող ըլլալու կը խոստանան մինչ ՚ի մահ , ուրեմն ատէ հաւատարիմ մնալը ատ կերպով կը տարուի ուխտի կատարումը . ատիկայ հնագանդութեան պառուղ է : Տեսար մի որ ինչպէս պտուղը իրեն ծառը շուտով կը ճանչցընէ :

” Մէկ մըն ալ ըստ Ս . Գրոց , ուխտազանցութիւնը երդմնազանցութենէ քանի մի սաստիճան աւելի յանցանք է , մեղք է առաջի Աստուծոյ , ուստի աստոր Հեղինակը (որ Քահանաց ըլլալու կ'ստուգեն) այդ գրութեամբը իւր Քահանայութեան ուխտը ոտքի տակ առած ըլլալը յայտնի կը ցըցընէ , երբ ինք մարդկային տկարութենէ առաջ եկած նշնին մէկ երդումը անեւելի կը կոչէ , (չեմք գիտեր թէ այժեւան ժամանակի մէջ առանց երդման գործ տեսնող մը կայ , եթէ որ այդ Քահանային ըսածը ստուգիւ այնպէս ըլլար , կածեմք մարդ մը պիտի չի գտնուէր Եստուծոյ զիմաց պարզերես ելլելու , բայց չէ ատանիկ) , անդամ մըն ալ կը միշտ թէ որ ատէն Քահանայ ձեռնադրելու համար Ս . Սեղանին դիմաց կցցած , աներեւութապէս առաջի Աստուծոյ և հրեշտակաց , և երևութապէս զինք

նայի առեալ Տետրակէն, և նորա բովանդակ Տարտարոսական խօսքերէն, և ապա անոր վայ ըսելիքնիս համառօտի կըսեմք :

” Արդ՝ այդ հեգ զաւակն ձայկեան՝ (Տետրակէն հեղինակը) բնաւ ուսեալ չըլինելով ըզ Քրիստոնէական Ա արդապետութիւնն ձայստանեայց Կաթոլիկէ Ս. Եկեղեցւոյն, կը համարձակի ամբարիշտ խօսքերովը՝ սուրբ և ահաւոր Խորհրդոյն պաշտելի ու երկրպագելի անունը բերանն առնուլ, և առանկորչիւր ցովութեամբը անոր վայ բացատրութիւններ և նմանութիւններ տալու ելլեւ :

” Պատարագ բառը ուր տեղ որ տեսնէ եւ լսէ՝ ամենն իրարու համազօր կարծելով, և որ աւելի ամբարշտութիւն է՝ զանստուերական Պատարագն Քրիստոսի, Արքի և Արքահամու (որ ինք յետին տղիտաբար Խոսհույցը դրած է) ըստ ուերական և նիւթական պատարագացը նման ցընելու ջանարդի, և դրեթէ մողրաբար սնոնց մէ ալ տկար համարերով, կը յանդդնի ծշմարիտ և խկական անմահ Պատարագը՝ յիշեալ մահացու և ստուերական պատարագաց հետ շփոթելու .

” Տեղմբն ալ մեր մեղքերուն քաւութեանն ու թողութեանը համար, ՚ի ՞օրէ Երկնաւորէ նախասուհմանուած՝ Քի Փրկչին մերոյ կենարար Մարմինն ու Արքիւնը՝ միայն — Ի հետո Քրիստոնէութեաւ — կը կոչէ նորազանդաբար. որով յայտնի կիմացունէ իւր ներքին և արտաքին կերպարանքը

” Տեսաք թէ իւր նենդաւոր թոյնը ինչպէս զիժած է, որ ոչ թէ հրեւութիւն միայն, այլ և ոչ հեթանոսութիւն ալ է, այլ ուղղափի անաստուածութիւն. զի հեթանոսք անգամ իրենց թանձրացեալ մութ և տղէտ խաւարին մէջ Արդամայ աւանդեալ փրկութե մը ամիսկալութ ունէին. աս՝ ահա այն ալ յայտնապէս ուրացած է :

” Խւրդիւաբուղիս ուրբառին առաջին մասը տեսածնոււ պէս՝ ուղեցինք անսմիջապէս քաշել ասոր դիմակը երեսէն ու վար առնուլ. սակայն լսեցինք որ՝ խեղճը հաղեւ թէ իւր առջի հատուածը ժայթքեր է, իր բնական խելսպարութիւնն ալ վրայ գալով, և այս ախտէն սաստիկ տանջուելով կիմացար թողուցեր՝ և դրելու ալ կարողութիւնը չէ մնացած (ըսին). անոր համար մենք ալ առաջնապէս զայն բանի տեղ չէ դնելով՝ իրեւ աղքեւք մը մէկ դի նետեցինք :

Ապայն երբ տեսանք որ երկրորդ բարբանջ մունքն ալ ընելէ ետեւ՝ դեռ շարունակութեան թողուցեր է բանը, ալ ստվարուեցանք անոր վըրայ քանի մը խօսք ընելու, իրբեւ ծանուցում մը, որպէս զի չըլայ որ անուսումն և միամիտ մարդիկ անոր վրայի “ Արեշտակ խաղաղութե ” կեղծ բառէն չարաչար խարուելով, անոր մարդեալ հեղինակին լարած որոգայթը իյնան, եւ այնպէս մինչեւ ողբակի յանդունդը տապալին, Եւ որ ինչպէս ալ լսեցինք թէ՝ ոմանք Յիսուսի Քրիստոսի երկրպագելի անունը անոր մէջ ’ի կիր առնուած տեսնելով, և մանաւանդ իրենց համար յարմար խոշրագիր և դիւր ընթեռնի տեր մի է, համութք և համբուրիւ ընդուներ և այժմ գլխնուն վրայ իրբեւ պահ իսպանութեան կը կրեն եղեր, չի գիտնալով խեղճերը մէջի եղած թիւնաւորիչ և մահառիթ հիւթերուն վնասակարութիւնը

” Ես յապէս ահա սատանայ՝ անուամբն Աստուծոյ գահանակալ եղեւ Եւասի, և որ մեծն է այդպէս զի Քրիստոս Աստուածն ալ փորձելու յանդունեցաւ, ոչ թէ մէկ հնարքով մը միայն, այլ պէս պէս օրինակաւ. (Ատառ. դ. 3. 6. 9): Ապա գիտելով սիրելի Ազգայինք, չըլայ որ անսայք այդպիսի մոլեկան գրեանց, որոնց եթէ չէք ուղեր իրբեւ ձայն սատանայի լսել, վաղվաղակի ընդ Քրիստոսի տուք պատասխանի, “ Երթ յետս իմ սատանայ » (Ատառ. 10) ըսելով. Դարձեալ Աստուածային նախանձախնդրութեամբ մը ըսէք այն խուզավար քերուն մոլի հեղինակին թէ՝ չեմք լսեր քու և քոյննը մանցդ սադրողական խորամանկութեցը, “ Օ ի դուք ոչ խորհիք զԱստուծոյն, այլ զմարդկանու Շեմք մտիկ ըներ քու և անոնց աղջատախօս բանիցը, այլ Արբազմնին Դաւթեայ կանսամք, որ աղղակէ առ Տէր, “ Ռագ են բանք քո ոտից իմոց, և ըսյ տան շաւզաց իմոց »: (Աղ. ՃՃ. 105): Արդարեւ այն որ Աստուածային սրբազն Գրոց, և Քրիստոնէական ընտանիք վարդապետութեանց հմուտ չէ, այնպիսի մարդկանց շաւիղներն ալ լուսաւ որուած չի կը նար ըլլալ. ուստի անսնկը առ խարխափ կերթայ, կը սե ու կը գրե :

” Ես յապիսի մէկը որ կը յանդդնի իւր Արարէն երախտիքը և արդիւնքը ուրամալու, հապա ուր կը մնայ Ազգին երախտաւոր, բարեբար և պիտանի անձանց ջանքերն ու անոնց պատիւը, ալ այնու հետէ անոնց արդիւնքներն ալ զտիք

Ճակին նկատմամբ՝ եղուած վնասակար ու ցաւալի մարգարէութիւնները որպէս Յովիանու :

»Եւ արդ ուրեմն չի կենանք, փոխանակ այլ և այլ տեղեր վազելու, վազենք այն ահաւոր Տաճարը . և փոխանակ այդ խաղաղութիւնը մեր կիրքերէն վնատուելու, այս ինչ այն ինչ անձանց մէ օգնութիւններ խնդրելով, այն Տաճարին, մէջ չեն վնատուենք, գիմերով այն խաղաղութեան աղբիւր Երկնաւոր թագաւորին, որն որ սցն վեհ Տաճարին մէջ ամեն փայլիւան կ'սպասէ՝ այն մեր վնատուած խաղաղութիւնը առատապէս մեզի շնորհելու, եթէ վերոյիշեալ ըսածներնուս կերպ հոն դիմենք :

»Հուսկ յետոյ, մենք մեր կողմէն ամեն անգամ այն Ս. Տաճարին մէջ ջերմեռանդ սրտիւ աղօթող եմք վասն Վզգիս օգտաւէտ միութեանն ու հաստատ խաղաղութեանը, որպէս զի համայն Շղդայինք սիրայօդ կապանօք ընդ իրեարս շաղկապեալք ՚ի խաղաղութեան պահեն զՎզգս համօրէն, և ամեննեքին մնան ողջամք երջանիկ յանդորրութեան :

»Յորում և մեք մնամք ամենայն անձկանօք և տոչորեալ սրտիւ բաղձալով :

Քանի մը ճշմարիտ խաղաղութեան փափաքող Հայեր:

Այս Յօդուածներուն առաջինը ինչպէս որ կերեմ՝ անցեալները մեզի դէմ Քահանայի մը կողմէն գրուած ու հրատարակուած Ա արդ յաւելուածին համառօտի պատասխան մըն է . Սա կայն շատերուն զարմանքը գրաւած է թէ՝ մենք ինչու մեր կողմէն լուութիւն պահելով դեռ բանմը չենք ըսեր այս տարօրինակ գրութեան : Երկու բանի միայն, մէկը՝ անոր հեղինակը Քահանայ, այսինքն՝ յականէ յանուանէ, Միջագիւղ Տզ Ս. Սահակն ըլլալով, (որ այս մասին անունը ծածկելն ալ կարծեմք իր պաշտօնին չէր յարմարեր) միակերպ կը խորհէինք որ ի՞նչ կերպ պատասխան մը գրեմք, երբ ինք ըստ օրինի Քը լիստոսի փոխանորդ կոչուած է : Վրդարեցարդ խորին մատածութիւն մը մեղ կը տանջէր թէ՝ Քահանայ Յոտուծոյ մը մեզի շուն կոչած աւեն՝ մենք ի՞նչ ըսենք անոք, որն որ մեզի սատիկ պատուէր եղած է Հանդեպորականաց գէմ շար չի խօսելու, որ ինչպէս վերոյիշեալ Յօդուածին հեղինակն ալ կերպիւ մը բացատրած է : Իարձեալ (թողումք այլ և այլ սուտերը, զրպար-

տութիւնները, և այլն) ինք մեր հոգիին ու մարմինին « Ավթողիկ » ըլլալը տեսնելով՝ այս ընդհանրական բառը մասնաւորապէս մեր վրայ յարմարցուցեր է նէ, մենք ալ փոխարէն, այն Քահանային հոգուն և արքուն ինչ ըլլալուն վրայօք կրնամք բան մը խորհիլ . . . :

Երկրորդ պատմառ լուութեանս սա էր որ այսինքն ինք այս գրութեան ձեռք զարնելն իբր յառաջ եկած է, Միջագիւղի Քահանաներուն իրենց պաշտօնին չի վերաբերած գործի մը ներքեւ ստորագրութիւնն գնենուն աղագաւ՝ մեր կողմէն գրուած յորդորական Վզդարարութենէն, յորմէ յիշեալ Տ. Սահակը դրդուուելով՝ իբր պարտաւորուեր է իրեն հետ մէկտեղ այն գործին մէջ իւր ընկերները պաշտպանելու այս գրութեամբը . Ուստի ահա մեր լուութեան երկրորդական պատմառը ասկէ առաջ եկած էր թէ՝ արդեօք այդ Քահանաները ընդունած են իրենց ընկերը Տ. Ս. Սահակին այս կերպ պաշտպանութիւնը : Մինչեւ այս օրս համբերութեամք կը պասեինք ասոր ծշդութիւնը իմանալ . որով մեր գրելիք պատասխանը անոր յարմար գրենք : Բայց ոչ գրութեամբ և ոչ խօսքով ցարդ այս բանին վայոյօք տեղեկութիւն մը իմացանք, բաց ՚իքանի մը խառն զըցցներէն . Եւ արդ այս թուովս կ'իմացունեմք այդ Յարգելի Քահանաներուն թէ՝ ալ խոհեմութեան ու լուութեան չափը լցուելով, մենք այն Յաւելլուածին պատասխանը ընդարձակօրէն պիտի գրեմք, ուստի հարկ կ'ըլլայ որ մինչև մեր յետագայ թիւր մեզի գրով ծանուցանեն իրենց կողմէն Տ. Ս. Սահակին գրուածին (Վարդին թիւ Յ Յաւելլուածին) ընդունուին կամ չընդունուիլը, և կամ անոր համախոհ ըլլալին ու ըլլալին . որպէս զի այս բանս իմանալով, գրելիքնիս՝ եթէ այն գրութեան հեղինակը Տ. Ս. Սահակն է՝ առանձնաբար, և եթէ իրենք ալ անոր համախոհ են զերենք ալ մէկ տեղ առնելով ընդհանրապէս գրեմք, որով արդարութեան գէմ բան մը ընած չըլլամք :

Մենք այսքանը ըսինք, խոհեմութիւնը իւրենց . . . :

ԵՅԼ ԵՒ ԵՅԼ

« Արեւելեանիս 55 թուոյն մէջ « Վարդ » անուն հանդիսին նոր հրատարակուելուն ծանուցումը ըրածէինք . նորին խմբագիրները մեր այն ծանուցումը իւր բարեկամութեան նշան մի համարելով՝ իրենց

